

श्रीहेमचन्द्राचार्यग्रन्थावली ग्रन्थाङ्कः ४

श्रीवसुदेवहिण्डीसारः

श्रीमत्पंन्यास श्रीनीतिविजयमहाराजसमुपदिष्ट-पट्टनस्थ फोफलियावाडाना शा. माणिलाल हिराचन्द्र इत्यनेन प्रकाशितः

पट्टनस्थायाः श्रीहेमचन्द्राचार्यसभायाः सेक्रेटरी-शा. मणीलाल रतनचन्द्र इत्यनेन प्रकाशितः

श्रावकपण्डित-वीरचन्द्र-प्रभुदासाभ्यां संशोधितश्च

इश्वरलाल केशवलाल-माणेकलाल माधवलालाभ्यां अहम्मदावाद-'ढाँकवाचोकी' समीपस्थ शान्तिविजय प्रीन्टीगाख्ये

निजमुद्रणयन्त्रालये मुद्रितः

संवत् १९७४.

प्रत ३००

सन १९१७.

मूल्यमाणकद्वयम्.

પ્રસ્તાવના.

આ વસુદેવ હિંદીસારની એક પ્રત અમને શ્રી પાટણના શા. હાલાભાઈ મગનભાઈની દેખરેખ નીચેના ફોફલીયાવાડાના મંડારમાંથી મળી આવી છે. પ્રત સામાન્યતઃ અશુદ્ધ છે. શ્લોક પ્રમાણ લગભગ અઢીસેં સુધીનું છે.

વસુદેવ હિંદી ગ્રંથ વસ્તુતઃ ભારતીયસાહિત્ય ગ્રંથ રત્નોમાંનું એક રત્ન છે, છતાં જૈન સમુદાયમાંજ તેની ઘણી સારી પ્રતિષ્ઠા છે; તેથી તેના વિષયની જીજ્ઞાસા અનેક વ્યક્તિઓના હૃદયમાં ઉદ્ભવેલી છે, સંપૂર્ણ રીતે તે જીજ્ઞાસા શાંત કરવી એ એક ભગીરથ પ્રયત્ન છે; કેમકે તેને માટે સોઢી સાધનસામગ્રીની જરૂર છે, છતાં આ ગ્રંથ હાથ લાગવાથી ગ્રંથના વિષયની સામાન્યરૂપરેખા જીજ્ઞાસુઓને આશ્વાસન આપી શકે તેમ છે. જો કે વસુદેવહિંદી ગ્રંથના વિસ્તારનો વિચાર કરતાં ‘આ પુસ્તક ઘણું જ સંક્ષેપમાં રચ્યું છે’ એમ તો કહેવું જ પડશે. એટલે એકનું ગ્રંથ માન ચોવીશ--પચીશહજાર શ્લોક પ્રમાણ ઉપરનું છે. ત્યારે વીજાનું વસે અઢીસેં શ્લોકનું પ્રમાણ છે.

આ વસુદેવહિંદીસારના કર્તા કોણ છે ? ક્યાં અને ક્યારે સારોદ્ધાર કર્યો ? તે કંઈ નિશ્ચિત થઈ શક્યું નથી. માત્ર ગ્રંથને અંતે એટલુંજ નામ મળે છે કે “ શ્રી ગુગનિધાન સૂરિ માટે ટુંકામાં કથા કહી ” પણ કોણે કહી ? તે જાણી શકાતું નથી. કેમકે આ વાવતનો સ્પષ્ટ કે અસ્પષ્ટ ઉલ્લેખ પ્રતમાં કર્યો નથી, અને આવા સામાન્ય ગ્રંથને માટે વાહ્ય સાધનો ઓછાવા એ નિષ્ફળ પ્રયત્ન છે—અર્થાત્ બહાર પણ સાધનો હોવાનો અસંભવ છે. ગ્રંથ ઉપરથી એટલું તો જાણી શકાય છે કે ત્રણસેં ચારસેં વર્ષથી વધારે પ્રાચીન તો નથીજ.

ટીપ્પમાં પ્ર૦ મહારાજશ્રી ક્રાંતિવિજયજી મહારાજે “ વસુદેવ હિંદી આલાપક ” નામ રાખ્યું છે. ગ્રંથન અંતે “ વસુદેવ હિંદી કહા સમત્તા ” એવા શબ્દો છે. અમે “ વસુદેવ હિંદીસાર ” નામ રાખ્યું છે.

વસુદેવ હિંડી.

આ અપૂર્વ ગ્રંથ ભારતવર્ષના સાહિત્ય ગ્રંથસ્ત્રોતમાંનું એક રત્ન છે. પિશાચભાષામાં ગુણાદ્ય કવિએ નરવાહનરાજાના ચરિત્રથી પ્રથિત એક વૃહત્કથા રચી છે. આ ગ્રંથ પળ શ્રીસંવદાસગણીએ વસુદેવના ચરિત્રથી પ્રથિત પ્રાકૃતભાષામાં લંબકમયી રચેલ વૃહત્કથા છે. ગુણાદ્ય કવિની વૃહત્કથા હાલમાં અપ્રાપ્ય છે, અને વસુદેવહિંડીનો કેટલોક ભાગ હાલ મઝી આવે છે.

પાટળ, રાધાપુર, અને અમદાવાદ વિગેરેના પુસ્તક મંડારોમાં જે ભાગ મઝી આવે છે. તે ત્રણ ટુકડા છે. અને શ્લોકનું પ્રમાણ કુલ પચીસેક હજાર છે.

ગ્રંથ જોવાથી માલૂમ પડી શકે કે કેટલો ભાગ અધુરો રહે છે? સંભળાય છે કે કુલ લંબક એકસોને સીત્તેર હતા. તેમાંના હાલ કેટલા પ્રાપ્ય છે અને કેટલા નથી તે પણ ગ્રંથ જોવાથી જ બની શકે તેવું છે.

ત્રીજા ટુકડાના કર્તા ગ્રંથાવલીમાં વીજા આચાર્ય લખ્યા છે, અને તે વધુ પ્રાચીન નથી; પણ અર્વાચીન છે. તો પ્રશ્ન એ ઉઠે છે કે વીજા આચાર્યે જે ગ્રંથ લખ્યો છે, તે એકજ વિષયનો સ્વતંત્ર ગ્રંથ છે? કે મુલ્ય ગ્રંથકારે અધુરો રાખેલો પુરો કર્યો છે? કે કોઈપણ દોષથી ટુકડિત થયેલ ગ્રંથને પરીથી અટકડ કર્યો છે? તેમાં વીજો પક્ષ સંભવતો નથી.

૧ લંબાદિકતાદ્ધુતાર્થી નરવાહનદત્તાદિચરિતવદ્ વૃહત્કથા । તથા ચ—

“લંબાદિકતાદ્ધુતાર્થી પિશાચભાષામયી મહાવિષયા । નરવાહનદત્તાદેશ્વરિતપિવ વૃહત્કથા ભવતિ ॥ ૧ ॥” કાવ્યાનુશાસન અને વિવેક ।

વૃહત્કથા એ નામ અપુક ગ્રંથનું નથી. પણ કાવ્યગ્રંથોની અમુક જાતિનું છે. લક્ષ્યાન્તર્ગત શ્લોકમાં પિશાચભાષામયત્વ એ અન્ય તત્સમભાષાઓનું ઉપલક્ષણ છે. તેથી જ શ્રીહેમચંદ્રાચાર્યે સ્વકૃત લક્ષણમાં ભાષાનો નિયમ સૂચવ્યો નથી, માત્ર કોઈના શ્લોકમાં જ છે. સંશોધક.

ઉપરની શંકાઓનું સમાધાન અને જૈન ગ્રંથાવલીમાં વંતાવેલ સંદિગ્ધતાનું સમાધાન ગ્રંથો જોવાથી વની શકે તેમ હતું. પરંતુ લંબાયલી વર્ષા કતુને લીધે મંડારોમાંથી પુસ્તકો મેલવવા અશક્ય હતાં, અને ગ્રાહકોની માંગણી ઉપરાઉપર આવી, તેથી ગ્રંથને ઉતાવળો વહાર પાડવાની ફરજ પડી આથી વિશેષ નિર્ણયો કરી શક્યા નથી. કોઈ પ્રસંગે એ વાવત હાથ ધરીશું.

ચોથો खंड होवानो संभव છે. અને તે થોડાજ વચ્ચતમાં એટલે સો વસો વર્ષમાંજ અદ્વિત્ય રહ્યો હોય એમ જણાય છે. કેમકે અપ્રદાવાદ ઢેલાના ઉપાશ્રયના મંડારની ટીપમાં “વસુદેવહિંદી ચોથો खंड ” એમ વાંચવામાં આવ્યું. પુસ્તક કાઢતાં તે કોઈ ચર્ચાનો ગ્રંથ હતો. તેના છેવટના ભાગમાં કોઈક પ્રસંગને અનુસરી પ્રમાણ તરીકે પ્રાકૃત બે ચાર લાઈનોનો ફકરો ટાંકી “ इति वसुदेव हिंदी चतुर्थखण्डे ” એ લખેલ હતું. તેથી એટલું તો સમજાય છે કે તે ચર્ચાના ગ્રંથની ઉત્પત્તિ કાલે ચતુર્થ खंडની વિદ્યમાનતા અવશ્ય હોવી જોઈએ. અને તે ચર્ચાનો ગ્રંથ વસો અઢીસો વર્ષથી વધારે પ્રાચીન નથી.

નરવાહન ચરિત્રવાલી વૃહત્કથામાં જેમ નરવાહન રાજાનો પ્રવાસ વિગેરે છે. અને વીજીપગ મનોરંજક અવાન્તર કથાઓ છે. તે પ્રમાણે આ વસુદેવહિંદી (વસુદેવનો પ્રવાસ) માં પણ છે. કોઈ કોઈ વસ્તુઓ અલગ પ્રબંધ રચના માટે એવી તો બંધવેસ્તી છે કે હજુ જો કાલીદાસ જેવા કવિઓ હોય તો તેમાંની વસ્તુઓને જેટલી ચિલવવી હોય તેટલી ચોલવી શકાય તેમ છે. વસુદેવના પ્રવાસમાં એવા અદ્ભૂત બનાવો આવે છે કે—વાંચતાં વાંચતાં વાચકને સૂઝ દૂર સૂધી ચેંચી જઈ ઉત્તરોત્તર રસમાં વૃદ્ધિ કરી આશ્ચર્ય ઉપર આશ્ચર્યમાં ડૂબાડે છે. આવી અદ્ભૂત કથા મુઝ ગ્રંથમાંથી વાંચી આનંદ મેલવવાનું સૌભાગ્ય એકાદ બે વ્યક્તિ શિવાય પ્રાપ્ત થવું અશક્ય છે. પણ તે ચરિત્ર જાણવાના

જીજ્ઞાસુઓને ત્રિપટિ શલાકા પુરુષ ચરિત્ર પર્વ નવમાંના પહેલા ત્રણ સર્ગ વાંચવા ભલામણ કરીએ છીએ. કેમકે વસુદેવના ચરિત્રને લગતો ભાગ શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય તેજ મુઠ્ઠા ગ્રંથમાંથી ઉદ્ધર્યો છે. કેમકે તેઓએ જ ત્રીજા સર્ગને અંતે લખ્યું છે કે-“ઈતિશ્રી ત્રિપટિઃ નવમે પર્વગિ વસુદેવહીણિડર્ણનામ તૃતીયઃ સર્ગઃ સમાપ્તઃ ” વસુદેવ પ્રવાસે નીકળ્યા પછીથી રોહિણીના સ્વયંવર મંડપ સુધીનો ભાગ આ પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં બિલકુલ નથી. તે ભાગ વધુ વિસ્તૃત હોવાથી છોડી દીધો હશે. વસુદેવના ચરિત્ર ઉપરાંત શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીનેમિનાથ પ્રભુનાં પણ ચરિત્રો તેમાં (વસુદેવહિંડીમાં) છે. એમ આ લઘુ ગ્રંથથી આપણે જાણી શકીશું.

નાભેયનેમિદ્રિસંધાનના કર્તા શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય (વાદિ દેવસૂરિના ગચ્છના મુનિચંદ્રસૂરિના શિષ્ય) શ્રીનેમિનાથ પ્રભુના ચરિત્રનો ઉદ્ધાર “ હરિવંશ શાસ્ત્રમાંથી ” કર્યાનું લખે છે. અને મારા ધારવા પ્રમાણે કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રીહેમચંદ્રાચાર્ય પણ એક પ્રતંગે હરિવંશ શાસ્ત્રની સ્તુતિ કરે છે. તે હરિવંશ શાસ્ત્ર કયું હશે ? કદાચ આ “ વસુદેવહિંડી ” તો નહીં હોય ?

વસુદેવહિંડી પ્રાકૃતભાષામાં છે. ભાષાનો સંસ્કાર પ્રૌઢ છે. ગદ્ય પ્રસન્ન અને ગંભીર છે. શબ્દાલંકાર સ્વાભાવિક છે. રચનાશૈલી કંઈક જૈન આગમોને અનુસરતી હોય તેમ જણાય છે. હું સમજું છું. કે-સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાના મધ્યમ બોધવાળા એક ગુજરાતી વાચકને સરસ્વતીચંદ્ર વાંચતાં જે છુટ અને આનંદ મળતો જાય તેવીજ રીતે આમાં મળી શકે તેમ છે. રચનાની ક્લિષ્ટતા કોઈપણ ઠેકાણે નહીં હોય એમ મારું ધાર્યું છે. કાદંબરી, તિલકમંજરીના ગદ્યો કોઈ ઠેકાણે વાચકને કઠીણ જણાય પણ આ ગદ્ય તો ઉપમિતિ ભવપ્રપશ્ચ જેવું મધુરું અને સરળ છે. એકંદર રીતે સાહિત્યના ઉચ્ચકોટીના ગ્રંથને લગતાં તમામ ગુણો આ ગ્રંથમાં છે. તેથીજ એ જૈન-સાહિત્યને શોભાપ્રદ છે એટલુંજ નહીં પણ હિંદુસ્થાનના તમામ ઉત્તમ પ્રાચીન સાહિત્ય ગ્રંથોમાં તે પોતાનું નામ રજીસ્ટર કરાવે તેમ છે. નમુનો જોવા જૈન કોન્ફરન્સ હેરલ્ડ તા. ૧-૧-૧૯૧૭ નું જોવા વાચકોને ભલામણ કરીએ છીએ.

આ ગ્રંથ છપાયાથી ઇતિહાસ, ભાષા, જૈન આચાર વિચાર વિગેરે અનેક બાબતોનો પ્રકાશ પડે તેમ છે. કોઈ સભા યા સંસ્થા આ ગ્રંથને ગમે તેટલા સ્વર્ચના ભોગે બહાર પડાવે તો હવે તેમ કરવાનો પ્રસંગ આવી ગયો છે. જો કે આવો ગ્રંથ તો ક્યારનોયે બહાર પડેલજ હોય, પણ હાલના વસ્તુમાં જૈનસમાજમાં સાહિત્યના કમ શોખને લીધે હજુ બહાર પડી શક્યો નથી. કેમકે જ્યારે વેદાનુયાયિ દર્શનોને લગતા ગ્રંથો છપાઈ ગયા, તેનો અનેક આવૃત્તિઓ થઈ ગઈ, ભાષાન્તરો અને વિવેચનો પણ થઈ ગયા, ત્યારે અમારી જૈનસમાજમાં હજુ હવે કેટલાક મુઠ્ઠા ગ્રંથો છપાવવા હાથ ધરવામાં આવે છે. કેટલા બધા સાહિત્યની અભિવૃદ્ધિમાં આપણે પાછળ છીએ ?

ભાષાનો સંસ્કાર અને રચના શૈલી જોતા રચનાનો કાલ્પ. સ. ત્રીજો ચોથો સૈકો હોવો જોઈએ. છતાં કાલ્પનિક અને કર્તાનો પ્રામાણિક ઇતિહાસ શોધી કાઢવા અમે બહુશ્રુતોને વિનંતિ કરીએ છીએ.

કથાનાયક જગજાહેર શ્રીકૃષ્ણના પીતા અને શ્રીનેમિનાથ પ્રભુના કાકા વસુદેવ છે. વસુદેવ પણ કોઈ ગુપ્ત વ્યક્તિ નથી. મહાભારતાદિકમાં પણ તેની વર્ણના થયેલ છે. મારી સમજ પ્રમાણે મહાભારતમાં આવું વિસ્તારથી ચરિત્ર નહીં આપ્યું હોય. જો શ્રીકૃષ્ણ અને શ્રીનેમિનાથ પ્રભુ સ્વાસ્થ્ય ઐતિહાસિક વ્યક્તિઓ છે તો વસુદેવ પણ ઐતિહાસિક વ્યક્તિ છે. હાલના વસ્તુમાં અસંભવિ જણાતા કેટલાક બનાવો તેઓના ચરિત્રમાંથી મળે છે. તેનું કારણ એ પણ છે કે અસંભવિ ઠરાવવામાં પણ મોટી ભૂલ થાય છે. છેવટ બધી દૃષ્ટિઓ દૂર કરીને રચનાદૃષ્ટિથી તપાસીએ તો પણ સંકલના બહુજ સુબીવાળી લાગશે.

વસુદેવ તે વસ્તુના તમામ પુરુષો કરતાં ઘણાંજ સુંદર હતા. અને તેનું સૌભાગ્ય અદ્ભૂત હતું. તેથીજ તેને 'જગવલ્લભ'નું વિરુદ્ધ હતું. તે શિવાય એક આર્ય મહાપુરુષને છાજતાં બીજા પણ અનેક ગુણો તેમાં હતા. તેના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ પણ તેવાં હોય તેમાં શું આશ્ચર્ય ?

आश्चर्य तो मात्र एटलुंज के-आवा पिताने मनुष्य तरीके वर्णव्या-अने तेना पुत्रने इश्वर के इश्वरावतार तरीके वर्णव्या. पण शी विशेषता छे ? ते समजी शकतुं नथी. केमके जे जे अन्य गुणो श्रीकृष्णमांथी मळी आवशे ते वधा गुणो बीजाओमां पण मळी आवशे. कदाच सामान्य बुद्धीथी मनुष्योए मनुष्यमां संभवता संपूर्ण उच्च गुणाश्रय इश्वर कल्पी तेनुं रूपक योज्युं हशे ? आ बाबतनो विचार साक्षरवर्गे करवो जोइए. श्रीकृष्ण पण बीजाओनी माफक उच्चकोटीना मनुष्य हता ए बातमां अमे बेमत नथी. अस्तु.

बीजी प्रतनो अभाव, अने एक पण वळी सामान्यतः अशुद्ध, तेथी शोधतां मुश्केली पडे ए जाणीतुंज छे. अने तेथी के दृष्टि दोषथां कोइ स्वलना जणाय तो सज्जन पुरुषो सुधारी लेशो. एज विनंति.

पाटग.

ता. १०-१०-१९१७.

ली० संशोधको.

ॐ अर्हम्

॥ श्री वसुदेवहिण्डीसार प्रकरणम् ॥

तेणं कालेणं तेणं समएणं वड्ढदेसे कोसंबीनयरी, संमुहो राया अत्ति । तड्ढ वीरियकुविदो,
 तस्स ज्ञारिया वणमात्ता रूवस्सिणी; रणणा अवहरिया । वीरिओ तविरहे विलवमाणो बालतव-
 स्सी जाओ । अएण्या तीए सहिओ उलोयगओ वीरियं तवस्सि तारिसं अवत्थंतरगयं दट्ठूण
 हा ! किमकज्जं कयं ? इय डुविहिं वेरगरसेण मणुस्साज्ज बद्धो, ऊवरिं विज्जू निवमिया, हरिवासे
 मिहुणयं जायं । वीरओवि कालगओ सोहम्मे कप्पे तिपल्लिवमठिई किव्विसिओ देवो जाओ ।
 पुव्वज्जववेरं समरिज्जण तं मिहुणं हरिवासाज्ज साहरइ । चंपाए रायहाणिए इक्कागवंसे चंदकित्ती-
 राया अपुत्तो । वोच्छिणे निवकंखिएहिं नयरलोएहिं तं मिहुणं रज्जे ठवियं । नामेण हरिराया
 हरिणीदेवी जाया । तम्मि हरिवंसे रायाणो असंखिज्जा जाया । तओ वसुरणणा महुरा निवेसिया ।

६सु०

॥ १ ॥

तथो कम्मेण सुमित्तमुणिसुव्वयसिरिकांतपमुहअसंखिज्जा रायाणो जाया । तम्मि वंसे जडुराया
महद्धिओ जाओ । तम्मि जडुवंसे सोरी सुवीयरो य डुवे ज्ञायरो जाया । सोरिणा महुरारज्जं
सुवीररायस्स दाऊण, सोरीपुरं ठाविऊण, रज्जं पालेइ ।

तेणं कालेणं तेणं समएणं सोरीयपुरे नयरे अंधकविणिहसुया सम्मुद्विजय-अस्कोह-थि-
मिय-सायर-हिमवं-अयल-धरण-पूरण-अज्जिचंद-वसुदेव इयनामा जाया । कुंती मुद्दी दुवे पु-
त्तिया । तत्थ समुद्विजयो रज्जं पालेइ, अएणे जुवरायाणो ।

इयउ य महुराए नयरीए ज्ञोजविणिहसुओ उग्गसेणो राया रज्जं पालेइ । अएणया रएणा
मासोपवासमेगं तावसं दट्ठणं पारणे सघरे निमंतिओ, मज्जएणे स आगनु । रणो सूखरोगेण वी-
सरिओ । तउ पच्छा तावसिओ बियं मासखवणमारद्धे । तरस पारणे पुणरवि रएणा खामिऊण
निमंतिओ । परचक्कागमणे राया विग्गओ जाओ । तेण पुणरवि वीसरिओ । कोह्वसेणं नियाणं
कयं । 'मे तवप्पहावाउ ज्वंतरे अस्स कठ्हेऊ होउं'इय मरिऊण धारणीदेवीए गब्बे समुप्पन्नो ।

हींडीसार

॥ १ ॥

नीसे पश्मंसासाणमोहलो जान । पहाणेहिं केणोवाएण पूरिउ । पुणएदिणेहिं सा सुयं पसूया । कंसयपेमा मज्जे नामं कियमुद्दियाजुयलजुत्तपत्तियसहिऊ पुत्तं निखिखविऊण जउणानईए पख्ख-
विया । सूरुदये सौरियपुरे गया । पहाए समुद्वेण दिठा । गहिऊं पुत्तां अत्तत्ताउ । कंसनामेण तत्थ सो बह्वइ । सो य पुव्वजम्मतवतेयसो उग्गतवो जाओ । बाला य कुट्टेइ । तओ समुद्वरसवणिण समुद्वविजयस्स रसो समप्पिओ । रसा य सरिसवयवसुदेवस्स सेवयन्नेण काओ । सो य वसुदेवेण सह कलासंगहं करेइ ।

इयाणि जरासंधेण पन्निवासुदेवेण दूओ पेसिओ । तेण रसस्स पुरओ कहिओ आएसो--‘वेय-
ह्विपवयस्समीवे सिवपुरे दुस्सहं सिंहरहनिवं बंधिऊण आणेसि । तओ जीवजसं दुहिउं वंठिय-
नयरं पयच्छामि’त्ति(व) सोऊण वसुदेवेण राया विणविओ ‘देव ! विसज्जंहा’तओ बहुपरिवारो कंस-
सहिओ विसजओ । तत्थ गंतूण कंसेण बद्धो सिंहरहो । पच्छाउ जगं से बलं । लज्जओ य तं
घित्तूण कमेण वसुदेवो सपुरमागओ । रसा कहियं रहो य “ कुमर ! सुणह, कोठगनिमित्तिओ

वसु०

॥ २ ॥

पुच्छिञ्चो 'जीवजसा केरीसी?' तेण कहियं- 'उन्नयकुलसंहारिणी' ता अखं ते कुमारीए " कंसेण सिंहरहो बद्धो । तो राइणा भणियं- 'जइवि एवं कहं रायसुया वाणियदारगस्स दिज्जिहि?' वसु-
देवेण न्णियं- 'हे देव ! एयस्स परक्कमो वणियसरिसो न दीसइ' । तथो राइणा सदावियो रस-
वाणियगो । 'कहेइ दारयउप्पत्ती' तेण जहाठियं कहियं- 'एस कंसमंजूसगथो ल्लो' तेण य
उग्गसेणनामं कियमुहा अप्पिया । तं ददूण सव्वे समुहविजयपमुहा हरिसिया । कंसो रायगिहं नीउ ।
रक्षा तुठिण जीवजस्सा दिष्सा महुरानयरं च । तउ कंसो ससेणो महुरिं आगंतुण पियरं बंधिऊण
रज्जं पालइ ।

अह सोरीपुरिए वसुदेवो जोवणस्स उदए निच्चं रम[ए]लिहं बाहिं वच्चइ । तस्स सोहगमो-
हिया पोरजुवईमन अविठाइ । सव्वघरकज्जाइं चइत्ता वसुदेवमणुगठंति । श्याणिं पोरजणेहिं
विणविउ राया । तयणु रक्षा वसुदेवो घरे ठ्ठाविउ ।

अन्नया य सिवादेवीए चेमी करे चंदणरसनरियं कच्चोल्लयं दाऊण निवं पइ पेसिया । वसुदेवण

हींडीसार

॥ २ ॥

तं गहियं । रुठा य सा सवं कहियं । चिंतियं च मे गुणा वहेहिं अवगुणरूवा कया । तउ मे अन्न न
ठेयं । अउ वसुदेवो देवगुटिकए रूवंतरं काऊण, बाहिं गंतूण नयरदुवारे अणाहमयगं जालिऊण एगं
पत्तयं लहिऊण दुवारे बढं । ‘गुरूणं सुद्धसहावो ऊत्तनागरेहिं मझलिउ त्ति निवे पणं काऊण व-
सुदेवो अग्गिं अइग्गउ’ इय खंजे पत्तं बंधिऊण दुतं बंजणवेसं काऊण वसुदेवो चलिउ ॥

अह मग्गमाइणो कावि अंबा नियपुत्ती तरुणा जुवइ ससुरकुलाउ कुलघरं नियइ रहमारूढा ।
सा तं अइसरूवं दटूणं अंबं जणइ । ‘अम्मो ! एस बंजणदारगो सुकुमारो परिस्संतो, रहे आरोवइ ।
जहावीसंतो सुहं जाणइ’ । तीए तहा कयं । पत्ता सगामं । सूरन्नमणवेलाएन्न मज्जिय जगिउ जस्र
घरं गउ । तत्थ सोरीपुरआगयलोगमुहा एवं सुयं-‘रणो अइवद्धहो लहुजायरो वसुदेवो अग्गिं पविठो,
सव्वे जायवा कंदमाणा कोष्ठगनिमित्तिणए वारिय रखिया’ इय सोऊण कम्मेण विजयखेडं न-
यरं पत्तो । तत्थ सुगीवरणो सामा विजयसेणा दुवे पुत्तिया समग्गकल्लजुत्ता वसुदेवेण जिया, ते

वसु०

॥ ३ ॥

परिणीया य। तत्थ विजयसेणाए अकूरनामनंदणो जाउ। एवं अणोगविज्जाहरनरवरप्पमुहाणं सय-
सहस्ससंखा कन्ना वाससए परिणीया जहा वसुदेवहिंसीए तहा नेयवं ।

अन्नया कत्थवि कयदेवयाए वसुदेवो मलिउ—‘अरिष्ठपुरे रुहिरनिवसूया रोहिणी सयंवरे तव
दत्ता, तुमं तत्थ वच्चह, पम्हो कयणीउ। वसुदेवो तत्थ आगउ। सयंवरे जरासंध-समुहविजयप्पमुहा
बहवो रायाणो मिलिया। तत्थ रोहिणो वरमालं गहाय समेया। तेसिं रायाणं कोवि तीसे न रोयएइ।
अह तुरियवाइणं मज्जत्थो कयवेसंतरो वसुदेवो, फुरुकरगप्पं पम्हं वाएइ यतः—

एवं आगह्व मं कुरंगस्की कह मिइउय विलोयए ।

तवाणुरूवो जत्ताहं तुमं संगं समह्वउ । १ ।

एवं सोउण रोमंचियसरीरा रोहिणी वसुदेवकंठे वरमालं निवेसइ । तयाणिं रणाणं मज्जे
कलकल्लो जाओ ‘अजाणयाणया तूरीवरो वरिउ, अह्मे अज्जुंत न सहामो’ इय जणिज्जणदंतं व-

हींडीसार

॥ ३ ॥

कायञ रायाणो जरासिंधेण उठाविया तूरीविणासत्थं । वसुदेवेण गगणठिण सव्वबलेण जुज्ज-
 माणेण सव्वे निजिया । पञ्चाञ डुस्सहं जाणिऊण रणा समुहविजयनिवो पेसिञ, स जुदेसज्जिअो जा-
 ञ परंपरं जुद्धं लग्गं । वसुदेवेण सक्करो बाणो निक्खिबिअो, “अहुणा वसुदेवो तुम्ह पणमइ ।”
 समुहविजयण आकारिऊण महानंदेण बाहाहिं आलिङ्गञ । “वह ! वाससयं कत्थ चिठञ ।”
 वसुदेवेण सव्वं कहियं । सव्वे जायवा सुयणा रायाणोविय हरिसिया । तत्थ रोहिणी परिणीया ।
 समुहविजयाइया सव्वे सोरीपुरमागया । तअो पञ्चा वसुदेवो पुव्वोऊढा सव्वाइत्थीञ नियनिय-
 ठाणञ गहिऊण विज्जाहरविरचियविमाणठिञ सोरी पुरमागञ । तञ सव्वे दसदसारा सुहं सु-
 हेणं चिठंति । इउय ललियजीवो महासुक्काञ चइत्ता वसुदेवन्नज्जाए रोहिणीए उयरिञवयरिञ ।
 गय-उदहि-रवि-ससि समणा दिठा । समए सुयं पसूया, रामनाम दिणं । कमेण सव्वकला
 सिखिया ।

अस्सया कंसो महुरा नयरीञ वसुदेवमिलणे आगअो, सव्वे इत्थिया दंसिया, कंसेण नंदिया;

वसु०

॥ ४ ॥

कहियं च । मेयकावर्षे नयरीए मम पियवा देवको नाम राया, तस्स देवकी देवकनोवमा सुया अत्थि । तं परिणय ॥ अउ डुवे चलिया । मग्गे नारउ मिलिउ । तेहिं अच्चिउ । 'रम्मं' इइ न्निज्जणं नारएण देवकी वसुदेवोवरि उक्कंठिया कया । पन्हाउ ते गया । देवकनिवेण सक्कारिया, सम्माणिया । पन्हाउ निवेण वसुदेवस्स देवकी दिष्सा ॥ करमोयणे बहुकणयादि गोकोमीसंजुयं गोकुलनाहं नंदं च अप्पियं । पन्हाउ कंसो देवकीसहियं वसुदेवं गहिज्जण महुराए आगउ । सोह्वं पवेसिउ अ । वसुदेवो रम्मावासे ठाविउ अ । पुव्वगहियवउ कंसलहुज्जाथो अइमुत्तो रिसी पारणे तत्थ आगउ । तथा कंसज्ज्जाए जीवजसाए देवकीं खंधे निवेसिज्जण नच्चंतीए अइमुत्तो दिठो । देवईमहलंवायया(?) एवं कंठे लगिज्जण मुणी कयठिउ । तेण कहिथं " हेअयाणि जस्साए मत्थए निवेसिज्जण नच्चसि, तीसे सत्तमो गप्पो तव प्पइपियरहंता न्निविस्सइ" । इइ वज्जसन्निहं वयं सोज्जण गयदप्पाहं कएह(?) मोइए रहपएसे कंसपासं गंतूण सव्वं लवियं । कंसेण चिंतियं । 'मुणिवयं न न्नाहा हवइ' । एवं सामवयणो होज्जण, वसुदेवं पासं गंतूण, 'अपुत्तोहं,' इइ दीण-

हींडीसार

॥ ४ ॥

वयणं वोत्तूण, 'देवकीए सत्तमो गप्पो मम देया' । सरलमणसा च पक्खिज्जइ । पण्णाउ देव-
कीए सव्वं कहियं । 'तुज्जे कंसेण ठलिया' न्नवियव्वं हवइ इत्थं ॥

इयउ न्हिलपुरे नागसिद्धी इत्थो अत्थि । तस्स सुलसा साविया मयवढा हवइ । हरिणे-
गमेसी आराहिउ । पयमीन्नूउ । 'पुत्तजीवा होमि' तेण कहियं । "तुमं मयवढासि । तव पुत्ता
न जीवन्ति । देवकीए गब्बा कंसेण हंतु जाइया । अहं तवाणुकंपणठाए ते ठ पुत्ता जम्ममत्तेण
तुज्ज समीवे । तव पुत्ता तठ" एवं कहिऊण देवो गउ । तं तहा कयं । देवकीठपुत्ता सुलसाघरंमि
पवह्वन्ति, सुलसामयगप्पा देवकीपासे मुत्ता । ते कंसेण सव्वे हणिया । अन्ने कोवि न जाणइ ।

इयउ य गंगदत्तजीवे महासुक्ककप्पाउ चइत्ता देवकीगब्बे समुप्पसो । तदा गय--सीह--रवि--
ज्जय--विमाण--पुरसर अग्निसमणा दिठा । हरिसेण गब्बं धारइ । कंसेण देवकजयणं रक्खिया ।
सावणसियठमीए निसीहसमए सा पुत्तरयणं पसूया । पुव्वपुसदेवाणुत्तावउ कंसनिउत्ता पुरिसा
उवजुत्तविसमुत्थिया इव सव्वे जाया । वसुदेवं आकारेऊण कहियं । "केणोवाए पुत्तरयण चिठइ,

वसु०

॥ ५ ॥

तहा कायवं । ” वसुदेवो तं बालं गहिऊण, पुरिसोवरिपयं मुत्तूण पयोळिं पत्तो । देवया अठहिं दीवेहिं मग्गे उद्योयं काऊण ‘वसहरूवेण पयोळी उग्घाफिया । तथा कठपंजरठिएण उग्गसेण-निवेण ञ्णियं । कोत्थि ? वसुदेवेण कहियं । तुम्ह पंजरं जउय(?) । बालो दंसिउ । स हरिसिउ जाउ । पढाउ जउणानइ उत्तरिऊण गोकुले नंदघरं गउ । नंदज्जजाए जसोयाए बालो सम्मपिउ । तीसे बालिया वसुदेवेण गहिया । पढाऊ बलिऊ तं देवकोए दाऊण वसुदेवो सगाणं गऊ ॥

अउ कंसपुरिसा बुद्ध । किं जायं ? किं जायं ? इइ पुकारं कुरवाणा तत्थागया । बालिया दत्ता, सा तेहिं कंसस्स समप्पिया । “एसा वराकणी कहं मे घाइणी, सायिणी माजूया” इइ छिन्ननासपुडं काऊण पढापिया ।

अह कएहनामपुत्तरयणं देवयाहिं रक्कमाणं गोउले नंदघरेणं सुहं सुहेणं वट्ठइ । अणण्या देवइ किंचिय कारणं उप्पाकेऊण गोउले पुत्तं ददूं जायइ । तं बालं नीलुप्पलकंतसरीरं हियानंदं ददूण परमोइ जाया ।

हींडीसार

॥ ५ ॥

अएण्यातत्थ सुप्पनहपुत्तिसुयणपूयणा(शकुनीपुत्तनै)पियवेरेण कएहं वणासिउं आगया । कणहेण हणिया । तत्थबालकीणाए वट्टयमाणेण बहुअवयाउ वहिउ । इयाणिं वसुदेवेण सोरीपुराउ निय पुत्तं राममाकारिउण कएहकणत्थं गोऊले मुक्को । तत्थ सब्वेसिं रक्कं करइ । इयउय सोरीपुरे समुद्ध-
विजयस्स रणो न्नारियाए सिवाए नेमिजिणेसरो पुत्तो जाउ, महुराए वसुदेवज्जवणे वद्धावणिया एया । तत्थ उहुवो जाउ । तत्थागएणं कंसेण सा बालिया दिछा । चित्तिं च “एसा देवईए सत्तमो गढ्ढो” इउ चित्तिजए सज्जथो जाथो । सत्थकुसलो कोवि निमित्ति पुच्छिउ । “मम काळो सहा-
वेण न्नविस्सइ? अहवा कोवि हरिस्सइ?” नेमित्तिण कइयं । “जो कोवि तव अरिठवस्सहं, केसीयतुरगयं च, खरमेसाउय हणिस्सइ । अहवरं जो सारंगं घणूंसं आरोवइस्सइ । अएणथो कालोनागं नाहइस्सइ । अवरं तव चाणूरमोठियमद्धं जो हणिस्सइ । जो नगरदुवारे चंपकपउमुत्त-
रगयंदो यमहरं करिस्सइ । जस्सकंठे सच्चन्नामा वरमालं निवसइ । स तव हंता” कंसो जयाउलो जाउ । तं कंसो अरिं जाणेजं अरिठवसहं केसीकिसोरतुरगोयं गोऊले मोएइ । ते गोऊलं ऊव-

वसु०

॥ ६ ॥

इवं कुठ्वाणा कएहेण हणिया । तऊ कंसेण सारंगधणसं मंकावियं कहियं च । “ जो कोवि धणू
आरोवयइ तस्स सच्चन्नामा वरइ ” अऊ वसुदेवज्जामयणवेग्गापुत्तो अणादिठीकुमरो सोरी-
पुरान रहं आरोविणुण महुराए आगउ ॥ गोनुले रयणी अइक्कंता ॥ पहाए कएहेण सह कंसस-
न्नामज्जंमि आगउ ॥ कएहेण धणुं आरोवियं ॥ सच्चन्नामाए तस्स कंठे वरमाला खिविया ॥
सकएहो अणादिठी पञ्चाउ वलिउ ॥ कएहं गोनुले मुत्तूण सोरीपुरं गउ ॥ कंसेण न दिठो वेरी ॥

अणण्या कंसेण चाणूरमोठियमद्वजुज्जोवो मंभिउ ॥ कएहेण रामं पइ कहियं ॥ “ मद्व-
जुज्जं विलोएइ ” “ एवं होउ ” त्ति रामेण जसोया वाइया ॥ “ उएहनीरं करेह ” तीसे वी-
सरियं ॥ “ न एसा तव माया, तव मम पिया वसुदेवो जगवल्लहो, मम माया रोहिणी, तव माया
देवई कंसज्याउ तुमं अत्थ वझारिउ ॥ ” सव्वं वत्तंतं कहियं ॥ कण्हो सरोसो जाउ ॥ जलुणाजले
काळीनागं नाहेजं महुराडुवारे समेया ॥ तत्थ चंपकपनुमुत्तरगयंदा डुएहेहिं हणिया ॥ पञ्चा उ
खरमेसा हणिया ॥ कंसघरे सन्नामज्जंमि चाणूरमोठियमल्ला जुज्जावसरे रामेण कएहेण य

हीडीसार

॥ ६ ॥

डुवे हणिया तनु पढा महामंघठिनु कंसो मंचानु अहोचूमिनाए पामिऊण कएहेण हणिनु
 सवत्थ कोलाहलकलकलो य जानु सव्वोविंलोगो भिलिऊण लुग्गसेणनिवं कठपंजरानु निकासि-
 ऊण पढे ठाविनु वसुदेवाइया तत्थ सव्वे मिलिया कंसमयकज्जं करेति तउ जीवजसा महा-
 रोसानुला जाया जरासिंधपासं गया रोयंतीए सव्वं कहियं जामेयमरणं सोनुण अइसरोसो
 निवो जानु महुरानु सव्वे जायव्वा सोरोपुरमागया। सव्वे एगत्थ मिलिया । समुद्विजयस्स रणो
 नुबंगे रामकएहा निवेसिया । सव्वे तत्थ चिठंति लुग्गसेणेण सच्चन्नामा कएहस्स दत्ता ॥

इउय जरासिंधेण सोमकडूओ समुद्विजयं पइ पेसियो । “ जेहिं मे जामाइकंसो मारिउ,
 ते रामकिएहा गोवालिया पेसिया ” । एवं कहियं । सव्वेहिं जायज्विकुमारेहिं हक्किउ । “ अ-
 ह्माणं कंसेण ठ ज्ञाया मारिया । एगकंसो हणिउ ” । इइ तज्जिउ संतो सोमयडूउ जरासंधपासं
 गउ । चउयुलं वुत्तं । महारोसानुलेण समग्गदलसहिउ कालयकुमरो पेसिउ । एयावयाए समुद्वि-
 जयपमुहेहिं कोदूउ पुठ्ठिउ । “ जरासंधज्ञयाउ कहं चिठस्सेइ ” । तेण वुत्तं । “ तुह्माणं घणोदए
 नविस्सइ । अहुणा पढिमसमुद्व पइ वच्चह ” । पढाउ अठारसकुत्रकोनी जायवा चलिया । ल-

सुब०

॥ ७ ॥

ढीदेवयप्पहावाउ सव्वे पढिमदिसं पत्ता । पढाउ कालयकुमारा लठीए वझ्या मिसं काऊण ह-
णिया । करुयं सव्वं पढा वल्लियं ।

अह कएहेण समुदतीरं उववासतियं काऊण सुत्थिअलवणाहिबो आराहिउ । पयमीजू-
उ य । “ जिण्णा बारवईनयरी पयमीकायव्वा, जहा चिठामो” तेण सोहमिंदवयणेण डुवालसजो-
यणायामा नवजोअणवित्थिएणा अणेगगढमढमंदिरपायारपमुहधणधन्नपूरिया बारवई नयरी
दत्ता । तत्थ सव्वजायवनिवेहिं कएहस्स पट्टान्निसेअं काऊग रज्जं दत्तं । अणणे सव्वे जायव-
निवा लोगा य जहाठाणं निवेसिया । तत्थ रामकएहा सुहं सुहेणं रज्जं पालन्ति । तत्थ समुदविजया-
इदसदसारो उग्गसेणनिवपमुहा बहुजायवरायाणो, सिरिनेभिजिणवइं सिरिकएहबलज्झा महास-
लागपुरिसा य, तहा पज्जुन्नसंवरहनेमिपमुहा महाडुइंतकुमारा सयसहस्सा । अणणेवि ठप्प-
न्नकुलकोमीजायवा संति । अणेगगणनायग--दंमनायग--राईसर--तलवर--मांमिय--कोमंविथ--मंति--
महामंति--सिद्धि-सेणावइ--सत्थवाहसंपरिवमो कएहो महाराया वसुदेवो सबलकरुयजुत्तो माणु-
स्सयं संपयं जुंज्जमाणो विहरइ ।

हींदीसार

॥ ७ ॥

इयउ जवणदीवववहरिणो रयएकंबलिपमुहवत्थूणि गहीऊण बारवईनयरीए मज्जं मज्जेणं
 होऊण रायगिहं पत्ता । तत्थ जरासंधनिवधरे वत्थूण गहीऊण पवेसिया । जीवजस्साए पुरथो
 रयएकंबलाइं दिसेउण लख्खमुद्धं कहियं । “ इयमुलं किं ” इइ तथा वुत्तं । पढाउ तेहिं लविउं ।
 “ बारवईए रमयरामालंछूयं ” । तीए कहियं “ का बारवई ? वलमाणं तेहिं सब्बं जायवसरूवं क-
 एहरायज्जठावणाइं य वुत्तं । पुब्बवेरसद्धं संजरिऊण पुणो (जरासंधं) कहियं । महारोसा-
 उल्लेण समग्गकरुयं गहिऊण चलिउ । कएहेणावि तं सोऊण सब्बलनियदलं पयठिऊण सम्मुहो
 चलिउ । परोप्परं महासंगामं संवहरं जाव जायं । पढाउ कणहवासुदेवेण चकरयणेण जरासंध-
 पन्निवासदेवो हणिउ । गगणठिएहिं देवविज्जाहरेहिं पुप्फवुठिं काऊण नवमो ‘ वासुदेवो समु-
 प्पन्नो, ’ इइ जयजयारवो कउ । अद्वरहरज्जं बारवईए नयरीए सुहं सुहेणं पालइ ।

इयउ य सिवादेवोए नेमि पइ वुत्तं । “ बाहिं कहिं न वच्चह ” । पढाउ नीसरिऊण कएह-
 जवणसीहडुवारे पवेसिऊण आउहसालं नेमि पविठो । तस्स रक्कपालचारुकएहेण सत्थाइ दंसि-
 याणि । ताइं हिंसयसत्थाइं जाणिऊण पच्छाउ पंचजस्रसंखं कोहलाउ पूरेइ । महानायवसेण चू-

सुव०

॥ ८ ॥

मिकंपेण बारवईमज्जे कोलाहलो जाउ । तमउपसुहं जाणिऊण कराउ संखं मुच्चइ । बाहिं नी-
 सउ । वासुदेवो चिठ्ठणीसीहासणं कंप्पणं कंप्पियो । तं संखनायं मुच्चा रामेण सह तव आगउ ।
 बाहुमोडणकीमाए दुवे कएहनेमिजिणा लग्गा ॥ नेमिजिणेण कएहबाहुदंरुं कमलमिव नामियं ।
 कएहेण नेमिबाहुमोरेउं बहु विक्कमो कओ पुणो वज्ज इव अनम्मो जाउ । 'हालरुं' इय बोत्तूण
 कएहो मोइउ । पढाउ चलिउ । सइघरे गउ । कएहो बलनदेण सह लच्छोदेवया घरे गंतूण आ-
 लोवइ । लढीदेवयावयणाउ नेमिजिणो चरमो देहो जाउ । उग्गसेणनिवधूया राइमई कएणा क-
 एहेण जाइया । पाणिग्गहणं सव्वरिद्धिं परिवरिउ नेमिजिणो त्तेरणमागउ । पसूयवामं दडूण
 सव्वपसुसमूहं मोएऊणं गयंदं वाज्जिऊण संवच्चरिदाणं दाऊण सव्वरिद्धिं परिवरिउ बारवइए
 नयरीए मज्जं मज्जेणं निग्गच्छइ । इइ अहियारो कहिउ ॥

॥ इइ संखेवेण सिरिगुणनिहाणसूरीणं कए कहा कहिया

इति 'वासुदेवहिण्णी' कथा सार समाप्ता ॥

हिंदीसार

॥ ८ ॥